

intercedit; ut enim oppositae sunt illorum voluntates et studia, ita impermutabilis quoque eorundem est status. Denique inter Latinos D. Augustinus, lib. 2 Quest. evang., cap. 58: *Significat, receptis in carcere, per incommutabilitatem divine sententiae, nullum auxilium misericordie posse præbere à justis, etiam si velint illud præbere.* Frusta ergo à damnatis beatorum subsidiis implorantur, quibus commune intentio se nihil esse potest. Notatur his verbis perpetuas in future vita statu, ac si dictum esset, fines qui reprobus ab electis discernunt, nunquam posse perfungi, ac proinde nullum reprobis beatorum operam refrigerium accidere unquam posse.

VERS. 27. — ET AIT, apud se, in animo suo. Declaratur divitis desiderium: non enim voce flebat, sed corde optabat: Deo autem revelante flebat, ut se mutuò dives et Abraham intelligerent. Vide supra, v. 25. Repulsa ergo passus, ne impetraret mitigationem cruciatum quos patibulatur, perrigit rogare ne scindatur augeantur cruciatus sui.

Ergo, si me Lazaru mitti non potest.

EUM, Lazarum, resumpto corpore.

In domum, ad familiam. Nec enim inter vos et mortales hujusmodi chaos firmatum est, quo vis prohabeamini ad mortales transire, aut mortales ad vos.

VERS. 28. — HABEO, reliqui superstites.

QUINQUE, vel praecise quinque, vel certe multis, ut sit numerus certus pro incerto, quemadmodum Isaie 19, v. 18. Quo autem major numerus, eo magis cura Abraham tangit, et faciliter persuaderi posse videbatur.

FATRES. Ad cumulum temporis felicitatis, fecerat, quod nullus esset quinque dilectis fratribus, non minoribus quam ipse divitiae, delicias, pompsque floribus. Quoniam fatres ergo, delicias et voluptatibus carnis indulgentes, meo more, neglegit pauperum cura, ac proinde omnes periclitantes eadem causa, quia ego in hanc misericordiam extremae sortiem posse.

UT TESTETUR ILLIS, mitte, inquit, ut testetur illis. Syrus audiit verbum nizal, et eum profiscatur, ut testetur illis, tangum oculatus corum que hic geruntur testis, testimonium perlibeat eis de mei condemnatione et cruciatum quos patior gravitate. Vel testetur illis, id est, contestetur illis, docendo admoneat ut poenitentiam agentes caveant.

NE ET IPSI, ut ego, si perturbant meis vestigios ingredi.

TORMENTORUM tormenta, cruciatus, in hujus calamitatis consitorum. Orat, non pro fratribus salute, quia non tangitur reprobis, quamvis eam obtendat, sed

Vers. 27. — RONO EGO TE, PATER, quandoquidem tale chasma non sit firmatum inter vos et eos qui in mundo degunt.

Vers. 28. — UT MITTAS EEM IN DOMIC PATRIS, etc., ut testetur illis, tangum testis oculatus corum quae hic geruntur. Hanc divitis prectionem S. Greg. 4 Dialog., cap. 22, amore sul extortum esse docet, ne videlicet sibi tormenta ex iis angerentur, quos exemplo suo ad candens vice dissolutionem et inanis cordiam provocaverat: Augst. vero, epistola 125, fratrem amori eam ascribit: nam sicut non exunit amicorum suū, ita neque fortè consanguineorum. Alii

pro se, ne tormenta ipsius, ex consortio fratribus, quos malè educaverat, quibusque prava exempla reliquerat, augeantur; ne si similiter acta vita venient in eundem locum, ex hujsmodi societate creaseret misero mali sensus. Serus dices iste magister esse incipit, inquit Ambrosius, cùm jam nec discedi tempus habeat nec decendi.

VERS. 29. — AIT ILLI, ut supra, v. 25 et 27. Ita inutus respensem est diviti, ac si inter se colloquenter ipse et Abraham.

HABENT. Nihil necesse est Lazarum hāc gratia augeari à quiete suā, et ad viam mortalem redire: habent fratres tui, ut ceteri Judei, doctores et admonitores suos, quis Deus illis providit, qui majorem longè quam in illorum eum curat gerit. Sie Chrysostomus concione quartā et posteriores Graci.

MOYSEN ET PROPHETAS, qui docent et contestantur aequo omnes, Moyen et prophetas, intelligit libros Moysis et prophetarum, id est, Scripturam divinitatis inspiratam. Hanc enim, in Moyenis, seu legem et prophetas, pro eo tempore dividit. Habent, inquit, illos, non quod libros seu codices eorum domi apud se habent; id enim tunc rarum erat; sed quod publice ipsis proponerentur, et per omne sabbatum in synagogis eorum legerentur.

AUDIANT ILLOS; diligenter, quid dicant, doceant, monent. Id si fecerint, sufficienter praemoneduntur, ne in eundem tecum veniant tormentorum locum. Quod si etiam ita audiant, ut credant et obediant eis, ac monitus eorum sequatur, certo certius ab eo loco preservabuntur. Docent enim sufficienter lex et prophetæ, quomodo vita instituta sit, ut ne quis incurrit in iram Dei, et ut evitit penas ac maledictiones quas impisi Deus minatur. Sed si id sufficienter docebant veteris Testamenti libri, quid opus fuit aliis novi Testimenti? sufficiabant veteres libri illius temporis hominibus, ut vident locum illum tormentorum: addidit Deus novos libros, quibus non aliud, sed idem plenius et clarius docecentur et quos volebat non solum vitare locum illum tormentorum, sed etiam ad maiorem fidem vitae perfectionem adducere. Quare et de loco illo tormentorum eterno, et de altero praemiorum aeterno loco, itaque que ad utrumque locum ducant, longè et plenius et clarius loquuntur novi Testamenti libri, quam veteris. Vult ergo Abraham, vivos sacrae Scripturæ doctrinam ita contentos esse, ut nolint à mortuis, quid in altera vita geratur, audire, ad hoc ut vitam emendent.

Vers. 30. — NOX, scilicet audient illos, ita ut omnino prohibeatur ex invidiâ profectum docent; ex qua quoniam nullum neminem liberari, si tamen aliqui liberandi sunt, suos malentes quam alienos liberari. Respondet Abraham:

Vers. 30. — HABENT MOYSEN ET PROPHETAS, id est, scripta Moysis et prophetarum, que in eorum synagogis per omne sabbatum leguntur, ac de tormentis hominum, et vidi recte instituenda, et agenda poenitentiam accurata docent; AUDIANT ILLOS, id est, credent et obediunt eis; et non erit opus ex mortuis audire quid hic geratur.

Vers. 30. — AT ILLE DIXIT: Nos. Quod referri po-

diant, et evadant hunc locum, sat scio; non enim moventur monitis sacrorum Liborum, quae quotidie insontia auribus eorum, apud ipsos viluerunt.

EX MORTUIS, justorum mortuorum, quem noverint in vita, et sciant mortuum fuisse, qualis Lazarus.

IRET, resurrexerit et erit ad eos, declarans se id est à morte resurrexisse, jubente Deo, ut certiores eos faciat eorum quae apud inferos geruntur, signanter quos ego hic cruciatus sustineam, ob vitam volutissimam traductam. Estimat dices fratres suos, partim ex memoria rerum circa ipsos præteritarum, partim ex seipso: ipse enim, dum in vivis ageret, non movebatur exhortationibus ex Mose aut prophetis desumpsis; nec credebat talia supplicia reservari amatoribus mundi, quale nunc experiebatur, sed dicebat apud se quod illi Sap. 2, v. 1 et 6: «Exiguum et cum tandem est tempus vite nostra, et non est refrigerium in fine hominis, et non est cui agnitus sit reversus ab inferis, etc.» venire ergo et fruam bonis, etc. Sicut ipse fuerat affectus, inquit Chrysostomus, sic opinione habet et de fratribus suis; id quod clarissimus Titus declarans scribit: «Cur dives istaee dicit? quia ipse prophetas nullo probris fructu audierat. Quae enim ab illis prodita existabant, ea propalam contempserat, fabularorum loco habuerat. Ex quā re conjecturam faciebat, suos quoque fratres ita comparatos esse. Volebat enim ita dicere: illi nunc ratiocinatur ut quandam ego; nempe quis inde aliquando redit? quis enī quae apud inferos sunt enarravit? Ea propter si quis ex mortuorum gregie ad illos accederet, non denegare illi fidem, verum dictis illi studiosè intenderet.» Hactenus Titus.

PENITENTIAM AGENT; anteactam vitam detestantur; noti scilicet miraculo hominis ex morte redivivi, sibi ante mortem non. Non enim poterunt non credere narrant ea que videant, et nominant agent.

test vel ad primam partem sententiae superioris, vel ad secundam: si ad primam, supplendum est, non est satis, quod habent Moyses et prophetas; si ad secundam, tunc supponit, non audient eos; quod ipse partim ex perspectiva eorum moribus, partim ex seipso conjiccat, qui praedicatione Moysis et prophetæ non crederebant. Sed si quod ex mortuis erit ad eos, Lazarus videbet, quem antea noverint, tunc rei novitate, vel timore, vel horro simulati, PENITENTIAM AGENT.

VERS. 31. — AT AUTEM ILLI: Si MOYSEN ET PROPHETAS, quorum est sacrosancta auctoritas, et fides divinitatis confirmata, non AUDIUNT, monitis corum

CAPUT XVII.

1. Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala: va autem illi per quem veniunt.

2. Utilius est illi, si lapsi mortaliter imponatur circa column ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet umum de pusillis istis.

3. Attende vobis: si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si penitentiam egerit, dimite illi.

4. Et si sepius in die peccaverit in te, et sepius in die conversus fuerit ad te, dicens: Penite me, dimite illi.

natum cruciatus meos, itaque converti à viis suis pessimis.

VERS. 31. — MOYSEN ET PROPHETAS, quorum est sacrosancta apud omnes auctoritas, et fides divinitatis confirmata.

NON AUDIUNT, non obediant, ita ut penitentiam agant.

RESURREXERIT, et retulerit eis quid apud inferos agatur, quām misera illic sit eorum conditio, qui hic voluntaria et intemperante incubuerint.

CREDENT, πεπίστωται, persuadetur, ita scilicet ut penitentiam agant; dicent enim phantasma appuruisse, aut illusionem profectam à malo spiritu. Major ac certior est Scriptura auctoritas, quām cuiusvis qui possit ex morte resurgere, quām cuiusvis qui sit oculatus tēsis. Habemus enim firmiorem prophetici sermonem, inquit Petrus, 2 Epist. 1, v. 19, cui benefactis attendentes, quasi lucernæ lucent in caliginoso loco. Hujus cerissimā doctrinā quicunque non docetur aut moveretur, neque privatis miraculis, neque privatā magistris aliecius, quāquam è mortuis extantis, auctoritate, commovebitur, ut credat, et credendo obediatur. Ratio id docet, argumento à majore ducto ad minus: docet et experientia. Id enim verum esse declarat̄ Judæi, inquit Chrysostomus, concione quartā, in altero illo Lazaro, fratre Martis, cui tentatio absuit ut crediderint à morte circa controversiam excitata, ut è contrario novam mortem fuerint machinati; Joan. 12, v. 10. Jam habes quae Abraham diviti responderit. Quid ergo factum est? Nihil postulat̄ Titus, ut Chrysostomus, cone. 4: siquidem prior postulatio, talis erat, ut quod petebatur, fieri non posset, altera vero erat supereracula. Omnim precum passus repulsus, manet in perpetuis tormentis: oportet enim impleri Scripturam: Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipsa clamabit, et non exaudietur, Prov. 21, v. 15.

credo et obediendo, nego si quis ex mortuis resurrexerit, qui narret, quid apud inferos agatur, credunt, tantum abest, ut acturi sint penitentiam; dicent enim esse phantasma, esse illusionem diabolica, et ha reditus Lazari offensione potius erit quām fructu. Quod duplice exemplo verissimum esse patitur, videbilet Lazari, fratri Magdalena, quem rediuit Christi, cuius resurrectionem Moyses et prophetæ praedicaverant, nec tamen ei crediderunt, ut notat Augustin, lib. 2 Quest. evang., q. 38, apud quem vide totius historie sensum mysticum.

CHAPITRE XVII.

1. Jésus dit encore à ses disciples: Il n'est pas possible qu'il n'arrive des scandales; mais malheur à celui par qui ils arrivent.

2. Il vaudrait mieux pour lui qu'on lui mette au cou une meule de moulin, et qu'on le jetât dans la mer, que non pas qu'il fût un sujet de scandale à l'un de ces petits.

3. Prenez garde à vous: si votre frère péche contre vous, reprenez-le; et s'il se repente, pardonnez-lui.

4. Et si il péche contre vous sept fois le jour, et que sept fois le jour il revienne à vous, et vous dise: Je me repens, pardonnez-lui.

5. Et dixerunt apostoli Domino : Adauge nobis fidem.

6. Dixit autem Dominus : Si habueritis fidem sicut gramum sinapis, dicetis hinc arbori moro : Eradicare, et transplantare in mare; et obediet vobis.

7. Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro, dicat illi : Statim transi, recumbe ;

8. Et non dicat ei : Para quod comedam, et praecego te, et ministra mihi, donec manducem et bibam, et post haec tu manducabis et bibas?

9. Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quia imperaverat?

10. Non potu. Sic vos cum feceritis omnia que praecepimus sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus : quod debuimus facere, fecimus.

11. Et factum est, dum iacet in Ierusalem, transibat per medium Samariam et Galileam.

12. Et cuncti ingredieretur quoddam castellum, occurserunt et decem viri leprosi, qui steterunt a ongo;

13. Et levaverunt vocem, dicentes : Jesu praecipitor, miserere nostri.

14. Quos ut vidit, dixit : Ite, ostendite vobis sacerdotibus. Et factum est, dum iarent, mundati sunt.

15. Unus autem ex illis, ut videt quia mundatus est, regressus est, cum magnâ voce magnificans Deum.

16. Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens : hic erat Samaritanus.

17. Respondens autem Jesus, dixit : Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt?

18. Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.

19. Et ait illi : Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.

20. Interrogatus autem a Pharisæis : Quandò venit regnum Dei? respondens eis, dixit : Non venit regnum Dei cum observatione :

21. Neque dicent : Ecce hic, aut ecce illi : ecce enim regnum Dei intra vos est.

22. Et ait ad discipulos suos : Venient dies quando desideratis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.

23. Et dicent vobis : Ecce hic, et ecce illi. Nolite ire, neque sectemini.

24. Nam siue fulgor coruscans de sub celo, in ea que sub celo sunt, fulget; ita erit Filius hominis in die sua.

25. Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac.

26. Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit et in diebus Filii hominis.

27. Edebant et bibebant, uxores ducebant, et dabant ad nupias, usque in diem quam intravit Noe in arcu; et venit diluvium, et perdidit omnes.

28. Similiter sicut factum est in diebus Lot : Edebant et bibebant, emebant et vendebant, plantabant et edificabant :

5. Alors les apôtres dirent au Seigneur : Augmentez en nous la foi.

6. Le Seigneur leur dit : Si vous avez de la foi comme un grain de sénévé, vous direz à ce mûrier : Déracine-toi, et va te planter au milieu de la mer; et il vous obéira.

7. Qui est celui d'entre vous qui, ayant un serviteur occupé à labourer, ou à paître les troupeaux, lui dise aussitôt qu'il est revenu des champs : Allez vous mettre à table?

8. Ne lui dira-t-il pas plutôt : Préparez-moi à souper; ceignez-vous, et me servez jusqu'à ce que j'aille bu et mangé; et après cela vous mangerez et vous boirez?

9. Et se tondra-t-il obligé à ce serviteur d'avoir fait ce qu'il lui avait commandé?

10. Je ne le pense pas. Dites donc aussi, lorsque vous aurez fait tout ce qui vous est commandé : Nous sommes des serviteurs inutiles; nous avons fait ce que nous avons dû faire.

11. Un jour, comme il allait à Jérusalem, et qu'il passait par le milieu de la Samarie et de la Galilée,

12. Étant près d'entrer dans un village, dix lépreux vinrent au-devant de Jésus; et se tenant éloignés,

13. Ils élevèrent leur voix, et lui dirent : Jésus notre maître, ayez pitié de nous.

14. Lorsqu'ils les eut aperçus, il leur dit : Allez vous montrer aux prêtres; mais comme ils y allaient, ils furent guéris.

15. L'un d'eux voyant qu'il était guéri, retourna sur ses pas, glorifiant Dieu à haute voix.

16. Et il vint se jeter aux pieds de Jésus le visage contre terre, pour lui rendre grâces; et celiu-là était samaritain.

17. Alors Jésus dit : N'y en a-t-il pas dix qui ont été guéris? où sont donc les neuf autres?

18. Il ne s'en est point trouvé qui soit revenu, et qui ait rendu gloire à Dieu, sinon cet étranger.

19. Puis lui dit : Levez-vous, allez, votre foi vous a sauve.

20. Des Pharisëis lui demandaient un jour quand viendrait le royaume de Dieu; et il leur répondit : Le royaume de Dieu ne viendra point avec un éclat qui laisse remarquer :

21. Et on ne dira point : Il est ici, ou il est là, car dès à présent le royaume de Dieu est au dedans de vous.

22. Alors il dit à ses disciples : Le temps viendra où vous désirerez voir un des jours du Fils de l'homme; et vous ne le verrez point.

23. Et des hommes vous diront : Il est ici, il est là. N'y allez point, et ne les suivez point.

24. Car comme un éclair brille, et se fait voir d'une extrémité du ciel jusqu'à l'autre; il en sera de même du Fils de l'homme en son jour.

25. Mais il faut auparavant qu'il sonnre beaucoup, et qu'il soit rejeté par cette nation.

26. Et ce qui est arrivé au temps de Noé, arrivera encore au temps du Fils de l'homme.

27. On mangeait, et l'on buvait; les hommes époussaient des femmes, et les femmes des maris, jusqu'au jour où Noé entra dans l'arche, et alors le déluge survint, les fit tous périr.

28. Et comme il arriva encore au temps de Lot : Ceux de sa ville mangeaient et buvaient, achetaient et vendaient, plantaient et bâtaient.

29. Quâ die autem exiit Lot à Sodomis, pluit igne et sulphur de celo, et omnes perdidit :

30. Secundum haec erit quâ die Filius hominis reverbatur.

31. In illa horâ qui fuerit in tecto, et vasa eius in domo, no descendat tollere illa; et qui in agro, similiter non redeat retrò.

32. Memores esto uxoris Lot.

33. Quicunque quiescerit animam suam salvam facere, perdet illam; et quicunque perdidit illam, vivificabit eam.

34. Dico vobis : In illa nocte erunt duo in lecto uno : unus assumetur, et alter relinquetur;

35. Duo erunt molentes in unum : una assumetur, et altera relinquetur; duo in agro : unus assumetur, et alter relinquetur.

36. Respondentes, dicunt illi : Ubi, Domine?

37. Qui dixit illis : Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquile.

COMMENTARIA.

VERS. 4. — Et ait, ait autem, quodam scilicet tempore, cum solus cum discipulis domi esset in oppido Capharnaum, pararetque migrationem in Iudeam; quod ex Mattheo intelliguntur.

IMPOSSIBILE EST UT NON, fieri non potest quin. Contingere alter non potest quin; sive necesse est ut, quo modo loquitur secundum Mattheum. Inevitabilis est eventus scandalorum.

SCANDALA, impedimenta bona Deoque placita vita; omnem causam ruinae in itinere justitiae, omnia momenta, injuria contemptisque genera intelligit, idque eo magis quod ferè ex contemptu negligente fiat ut scandalizant pusilli. Hoc enim fieri facit ut humiliata ac modestia desciscant plerique, hoc plurimum obest ad voluntarium modestiam ut submittant menti, quia hæc ratione redduntur mundo contemptibiles; durum siquidem est ab hominibus conculari aut haberi fastidio. Fieri autem non potest ut a scandalis sit immunit bis mundus aut ultra ejus pars, quia major ubique est numerus hominum malorum. Et tam magna humani cordis tum exortitas, tum ad malum propensiis, ut non tantum sibi ipsi noceant scandalorum autores, verum etiam alios, ita ut ipsi optimi in summis versentur perditionis periculis. Dùm enim undique objiciuntur scandalum confitientibus rapidum iugis vite circulum, dùm scandalis quasi certatum datis plena sunt omnia, ita ut vix pedem absque offensionis periculo moveat lecal, contingit ut miseri homines, vel cœci scandalata non videant, vel visa fragiles cupiditateque vici non caveant, vel si sit etiam vitium propositum, sepè non observent, itaque in peccatum, et, que peccatum consequuntur, iugis vite clades immunes, et extremam denique periclitum, cum ipsi scandalorum autoribus, ruant. Quod itaque magis suorum curam ac sollicititudinem acutus Dominus, admonet fieri alter non posse, quin pergendum sit per varia scandala, ac si dixisset, inevitabile esse hoc malum in mundo

istio. Visum est enim Deo tantisper illud permittere quod exerceantur electi.

VE AUTEM. Occurrat obliter tacite objectioni, ne quis existimet scandalum impunè edi obiectum, quia necesse dixerit esse ut veniant. Scandalizanti supplicium maledictio eterna immunit : non patietur Deus scandalum inutilem, sapè etiam in hoc seculo.

VENIUNT, eduntur, dantur; qui auctor est scandalum; per quem obiectum aliqui causa ruinae, et impedimentum salutis praestatur; qui prava sùa doctrina sive exemplo proximum perdit. Q. d. : Quamvis necesse esse dixerim hoc in mundo occurrere scandalum, non tamen excusandum, ut inveniamus in aliis obiectis : non enim ipsa necessitate coactus, sed prava sùa voluntate, perversoque liberi arbitrii consilio ductus, ex procurat seu edit; idèo gravissima illum manet Dei vindicta.

VERS. 2. — LAPIS MOLARIS, mola asinaria quo modo est et Syriacè, quanquam variant Græca exemplaria.

IN MARE. Terrendi gratia expressit Salvator supplicium genus, quo, secundum ritum provincie, majorum criminum, aii Hieronymus, ista apud veteres pena fuit, ut lapidi molari alligati sones in profundo mari submergerentur, exitio, tam violento atque horribili, quam certo, tum ob saxi magnitudinem, tum ob maris profunditatem. Expediet autem illi hanc penam quantumvis atrocem ac formidabilem, quam admittere illud crimen, optare potius deberet mortem hujusmodi gravem, ignominiam, et sine sepulcro, quam sese auctorem, impulsorem, vel promotorem aliquis offensionis praebere, tum quia peccatum pejus ac detestabilis est omni penâ, tum quia penâ longe gravior quam illa submersione peccatum istud patiatur, non inquam, gehennæ, quæ ut est et acrior et ignominiosior quam quævis hujus vite, ita est et eterna. Nullum mortis genus potuerunt exigitare hujus mundi tyranni, quod cum illo supplicio possit

conferti, quo corpus simul et anima perenni cruciatu morientur; nec mori licebit. Subindictat Salvator, cruciatu multis partibus majores, in altero seculo quam in isto; in improbos et sceleratos homines deservire. Ergo quia proliives sunt filii hujus seculi ad hoc ut despiciant humiles et pro nihilo ducunt abjecere illos ac conculcare, severissimam predicationem ejus que ipsos manet poena, absterret illos; et simul humiles consolatur, declarans quin claros et pretiosos Deus ipsos habeat, ne ipsis molestia sit sui conditio, dum eos mundus despiciat. Itaque si longe abesse a ea quam Salvator minatur poena velimus, diligenter cavendum est, ne quis nostrum suo vel iudicio, vel consilio, vel studio, vel errore, vel more, offensionem paret simplicibus eosve despiciat; sed contra manus illi porrigit, comiterque eos adjuvet ad bene currendum.

De pusillis istis, hoc est, humilibus, qui facti sunt parvolorum instar; parvi sunt in oculis suis, pro parvis se habent, pro parvis se gerunt, parvi a mundo funt, magni esse non appetunt. Scandalizat autem humili Christianum, qui vel aliena doctrina asseveratione, vel vi, vel repulsa et contemptu, vel dissuasione, vel exemplo, vel alio denique modo, conatur eum a copto humiliari aut alterius cuiusvis virtutis studio avocare vel remorari; aut si ex industria non hoc conetur, id agit quod ex natura rationeque sua avocare aut remorari queat, atque impeditre ne contento simplicitatis christiana cursu assequatur regni coelestis dignitatem, etiam si reipublica non avocetur aut impeditetur, etiam si reipublica nihil occidatur fidei quod ad virtutis studium aut ingressum in regnum.

ATTENDITE, cavete, scilicet à scandalis, ut à re maximè noxiis; ne vel alii illa objiciatis, vel obiectis ab aliis ledamini. Utrisque enim nocent summonopere, et eis a quibus procurantur, et eis quos offendunt. His verbis nos munit adversus scandala, docens, licet sit necessaria illa evenire, non tamen necesse esse nos illis perire, si modò nobis caverimus. Hoc idem agit apud Matthæum verbis istis: *Vx mundo à scandala; cap. 18, v. 6, 7.*

VERS. 5.—*Sr; Græc, si autem, quanquam nec Syriæc sit autem.* Alia doctrina. Quia noverat eam esse carnis fragilitatem, ut fieri non posset, quin et Christiani scandala nonnunquam essent alii alii; monet eum cui scandalum fit, quo modo se gerere debeat erga eum qui dederit, nolens fratum scandala negligi, quemadmodum extrancorum.

PECCAVERIT, te concio. Additur Græc in te; quod sic intelligendum est, ut Matth. 18, v. 15. Ceteroqui rectius omittunt Latina pleraque et Syra, ita ut disertor generalis doctrina sit, de quibusvis etiam in Deum admisisse peccatis.

INCREPATA, objurga, corripe, ait secundum Matthæum, id est, mons due charitate, et doce quād mālē egredit, quād longē à Dei aut proximi charitate recesserit; ita enim peccat qui peccantem videns tacet,

1160
sicut qui penitenti non indulget. Modus increpandi præscribitur secundum Matthæum. Non continuo alia manifestes peccatum illius, aut accuses cum apud judicem, multò minus te ipse ulciscere, sed eura ut corrias, ut arguas eum, ut admissi peccati gravitatem, absurditatem, foeditatem, injustitiam, nocendi vim, ipsi oculos ponas, et ad penitentiam provokes atque emendationem. Ut peniteat eum, correptione aptandus est: sic enim mandat Christus ut alii alios ignoscamus, ut etiam vitia corrigerre studeamus. Peccatum fratrem jubet corripi, quod qui non fecerit, ait ex verbis tuis quidam, utique delinqutit, aut ex odio velens fratrem perseverare in delicto, aut ex acceptione persone parvens ei. *Obliviscere, inquit Augustinus, injuriam tuam, non vultus fratris tui, nec sis eum tuo silentio perire,* sermones de Verbis Domini 16. Est porrò correptionis genus, quod bonum publicum offensum reparare conatur, estque actus virtutis justitiae, nec requirit eam progradendi rationem que hic præscribitur. Hoc autem loco præcipit correptionem fraternali. *Actum virtutis charitatis, eò præstantiorem eleemosynam, quòd præstantius fratris bonum nititur reparare fratrem;* præcipit, inquam, præcepto affirmativo, quod semper quidem obligat, sed pro personarum, loci, temporis, finis, ceterarumque circumstantiarum opportunitate; in quo etiam Salvatoris mens magis spectanda est quām verba. In Matthæo additur: *Inter te et ipsam solum, nullis arbitris. Nam si solus nōs sit, ait Augustinus, quia peccavit in te, et eum coram pluribus arguere, non es corrector, sed proditor.* Vult Salvator temperare, non tantum vindictam, sed et asperitatem, qui quidam zeli prætextu fratrum delicia nimis cupidi in publicum traducunt; ubi enim de fratribus salute agitur, sic nos movere debet zelus, ut illius norma sit charitas. In alterutram ferè partem omnes inclinat, ut vel mutuò se fallant mortiferis blanditiis, vel nimis acriter insectentur, quibus mederi oportebat. Christus autem mutuum amorem commendat discipulis suis, qui procul sit ab adulacione: tantum admonitiones moderatione condire jubet, ne, si nimis rigide sint ac dura, infirmos examinationem.

PENITENTIAM EGERIT, resipuerit, penitentia motus fuerit. Hoc est quod in Matth. ait: *Si te audierit, si correptione tuam admirerit et penitentia motus peccati se condemnaverit promissa emendatione;* q. d. Spes optimæ est (nec enim oportet ut omnino certus sis) si quidem hæc ratione correptionem instituas, ut tibi bene monenti acquiescas. Nam si primo mox insultu peccatum ipsius coram pluribus aliis traducas, iniurium te suum, qui te ipsum ulci- ci tuoque honori studeare vels, quem dedecus et infamia sua oblectet, arbitratus, verecundia amissit, non tantum non resipisci, verum etiam obstinatione calum sibi obducet; si vero mansuetè et secretè cum eo agas, minime famam ipsius ledens aut apud alios ipsum pudefaciens; si servato nominis ipsius honore, secreto atque amicè cum eo agens, negotium tentes, spes est ut ille maniadvertens prudentiam hanc tuam et sinceram

si sapientis delictum iterabit: inò vero ut occurratur promitati peccandi, et contagio scandali, ne discipline aut justitiae ordo periclitetur, adhibenda correctio est, sive verborum, sive verberum, præ frequentia et gravitate ratione; nec sine magnâ etiam id fit charitate. Unde Augustinus, sermone 15, de Verbis Domini: *Peccat semel, ignorat; peccat secundo et tertio, ignorat; quartio vapulet. Corripiamus verbi, et, si opus est, et verberibus, sed delictum dimittamus, culpam de corde abieciamus, ut si per charitatem imponatur disciplina, de corde lenitas non recedat.* Haec Augustinus. Magnam hoc Christi præceptum peccatoribus penitentibus consolationem prestat: nam si tantum Christus exigit ab hominibus clementiam, quantum existimandum est esse ipsius Christi et Dei!

In te, etiam directo in te.

CONVERSES FUERIT AD TE, penitundine ductus veniam te rogavit. A quibusdam Graecis libris omittitur, ad te Hinc intelligitur eadem esse, penitentiam agere, cuius superiori versu est usus, et converti, cuius hoc loco. Nam et Syrus, quanquam duabus hic vocibus, utramque tamen conversionem significante, utitur.

PENITENTIE ME. Non temerè adhibenda est mos fides verbis, quibus testatur quis penitentiam, præsertim jam frequenter iterata offendit, idque in gravioribus rebus; nam quotidiana delicta, quorum, in tantâ carnis infirmitate, frequens est occasio, faciliores nos requiriunt: merito namque utendum est iudicio, merito oportet uti maturo examine, sequi præbore difficultem, ne stulte ad unum verbum creduli habeamur. Sed vult Salvator aquos nos esse et humanos, ut penitentibus porrigitur manum, si modò appareat, ipsis ex animo displicere peccatum in nos admissum; vult promptos nos agilesque esse ad dandam veniam peccati cuiuscumque quo offensi fuerimus, quoties probabile conversionis signum dederit peccator: quanquam ubi levitate et inconstanter suspectum se reddidit, possimus veniam petenti ita ignorare, ut ponas nobis det, ne tolerantiam mansuetitudinemque nostram, quæ ex Spiritu Christi est, ludibrio habeat suo malo. Jam cum longè major sit Dei clemens, omni eā quæ ab homine exigi possit; hinc sequitur, argumento à minori ducto, nec sacerdotem Dei nomine peccata remittentem, penitentie veniam negare unquam posse, quantumcumque frequenter relabatur, licet asperioris satisfactionis cautelam adhibere possit.

VERS. 4.—SEPTIES IN DIE, sepius uno die, numerus finitus pro infinito, quotiescumque tandem, absque numero. Septenarius numeros, pro infinito, ob perfectionem; loco congruit, ob familiarem remissionis significacionem. Secundum Matthæum ait, non, *septies, sed, septuages septies;* atq[ue] ad frequentie emphasis notandum, eamdem ferè vim habent *septuages septies* et *dies septies;* ita nonnullam, si modò apparent, ipsis ex animo displicere peccatum in nos admissum; vult promptos nos agilesque esse ad dandam veniam peccati cuiuscumque quo offensi fuerimus, quoties probabile conversionis signum dederit peccator: quanquam ubi levitate et inconstanter suspectum se reddidit, possimus veniam petenti ita ignorare, ut ponas nobis det, ne tolerantiam mansuetitudinemque nostram, quæ ex Spiritu Christi est, ludibrio habeat suo malo. Jam cum longè major sit Dei clemens, omni eā quæ ab homine exigi possit; hinc sequitur, argumento à minori ducto, nec sacerdotem Dei nomine peccata remittentem, penitentie veniam negare unquam posse, quantumcumque frequenter relabatur, licet asperioris satisfactionis cautelam adhibere possit.

VERS. 5.—ET DIXERUNT, eo tempore quo declaraverat ipsis Dominus, causam non ejeci demonii, de quo supra 9, v. 40, esse incredibilitatem ipsorum; referente Matthæo, cap. 17, v. 20.

APOSTOLI, imitati patrem demoniaci illius, qui cùm audisset: *Omnia possibilia credunt;* exclamaverat: *Credo, Domine, adjuva incredibilitatem meam,* Marci 2, v. 25: longè tamen illo superiores.

DOMINO, Jesu tangūm Domino, tangūm largitorum honorum omnium etiam animi. Hujusmodi emphasis est hujus nominis, declarans quām insigni cum fide apostoli petierint à Jesu augmentum fidei.

ADAUCE, appone, adjice, comple, perfice. Fatemur

aunt, fidem nobis esse exiguum admodumque imperfectam, id quod in nobis sepius culpasti, nec mirum esse quod non aspirari, non laevis conatus nostri, ad ejiciendum diemonium hoc: sed qui sanare atque ornare potes animos non minus quam corpora, perfice, obsecro, fidem nostram.

Fine, quā et gratiōes simus Patri ac tibi, et nihil frusta tentemus quod fieri expediat ad gloriam Dei hominumque salutem. Necessaria ad modum etiam nobis est ista precatio, frequenter iteranda; ut enim initium fidei in nobis, ita et incrementum, Dei ac Christi domus est.

Vers. 6. — Si habueritis (vel, ut est in aliis libris, *haberetis*) fidem. Non dixi: Ego vobis adauge fidem, sed commendans fideli efficacitatem, accendit amplius in eis desiderium perfectionis fidei, quod magis idonei fuerat, ut ilam suū tempore copiosè obtinarent, quod certè factum est die Pentecostes proximā, quando accepto Spiritu sancto, tali fidei prædicti fuere, quali possent quidvis ad gloriam Iesu, solo iussu oris, in obitu corporis umbra, morbos incurabiles sanare, etc.

Scut GRANUM SINAPI, id est, humiliū quidem minimeque se ostentantem, ac proinde parvam, hominem præservit judicio, sed vivam, acrem, vellementem, fervidam, instar grani sinapi, quod exiguum quidem et vīle oculis est, atritum autem et commansum, monstrat quantas si acrimonias quantique fervoris. Non enim à sola quantitate grani sinapi, similitudo isti dicuntur, sed à quantitate simili et ab interiori virtute, ita ut significetur fides minima specie, fervore maxima.

DICERIS, vel potius, ut in aliis est libris, *dicerelis*, dicere seu iubere posseis.

Huc prægrandi ARBORI mono, radibus longè latè que jactis firmissimae. Græcè est, *huius sycamino quam Syrus totu vocal*. Morus est Latinis, quemadmodum interpres verit. Mathæus habet, *huius monti*, sed nihil reputat, quin duobus exemplis usus sit Jesus, semel vicinan morum, semel montem monstrans.

TRANSPLANTARE IN MARE, Græcè *plantator in mari*, transplante te in mare, illaque erigitur non secus ac si plantata illuc fore.

Et OEDIEAT vel *obedireat*. Res est à natura ratione alienissima, arborē insigniter radicatum, ad hominis iussum sponte exire humo; longè autem alienior etiam, in fluido profundoque mari erectam consistere tam firmiter, quā si illie plantata foret; et tamen hæc fides viva fervidaque possit, quando Dei honor requirat.

Vers. 7. — Quis VESTRUM HABENS SERVUM, præservit conditione, qui mancipium vocatur, ARANTEM AUT PASCENTEM, id est, qui colandis agris, aut paescendis gregibus, tota die occupatus fuerit. Qui REGRESSO DE AGRO, VESPERI scilicet, DICAT EI: STATIM TRANSI, id est, perge in domum, et recanabo, id est, accipiente mercede.

Vers. 8. — ET NON DICAT EI: PARA QUOD COENAM, PRÆCINGE TE, ET MINISTRA, Græcè, *præcinctus ministeri* mihi: nam cùm apud Orientales longè uterent et adhuc utrant vestibus, extrems lascivias in cingulum retrahebant, ut essent expeditiores.

Vers. 9. — NEQUID GRATIAM HABET SERVO ILLI? id est, numquid ei agit gratias, rebus aut verbis, quasi

Euthymius, *jactationis affectum avellit qui boni operationem consequitur*, ut nequam in superbiam effterat, si excelsa fide prædicti, si erga peccatores benigni, si à scandali alieni, si elemosyna aliarumque virtutum fuerint studiosi. Monstratur, si Theophylactus, per haue parabolam quod non oportet extollit in bono quoque opere, inquit neque in omnium mandatorum implementatione. Id autem agit Christus, exemplo è rebus humanis accepto, propositus discipulis oculos sui ipsorum cognitione.

SERVUM, conditione præservit, ARANTEM, colentem agros suos, AUT PASCENTEM greges. In quibusdam vestutis libris additur, *boreas*.

Qui, superflui Latina phrasa.

REGRESSO, ingresso, scilicet domum. Interpres fortè legit, ut quidam Graci libri dixerint, *venienti*, qu modo et Syrus habet; certè juxta sensum vertit,

De agro, reverso vesperi domum à labore diurno.

DICAT, dicet.

ILLI, redundant quod ad sensum.

STATIM, potest referri ad sequentia, sed rectius præcedentibus jungitur.

TRANSI, perge intrò in domum.

RECUMBI, accumbere, scilicet mense, recife te cibo, potu, quiete.

Vers. 8. Et NON DICAT, sed nomine dicet, et non potius dicet?

PARA QUOD COENAM, para mihi coenam.

ET PRÆCINGE TE ET MINISTRA MIHI, coenanti. Solent qui ministri, extrema vestim in cingulum adducere, qui sint expeditiores. Vide sup. 12, v. 35.

MANDUCET ET BIBAM, manducavero et bibero, docere coenavero.

Post HÆC, postea. Quis homiaū ad eū indulgens est erga servum suum, ut contentus labore quem ille interdū subierit in colendo agro, mos ut vesperi reciderit dominum, jubeat eum quiescere, et non potius laborem labori, opus operi præcipiat jungere, donec ipse dominus comā sumpa, nihil habeat amplius quod eo dī a sero requirat? Ad eum modum non sufficit ut unum aut alterum opus bonum faciamus, sed omnia faciamus opere quia nobis præcepit Deus, et tandem si serviamus, quandiu vita ista mortalit durat. Tota hæc vita nostra, ad finem usque curriculi sui, addicta esse debet Deo: illa demum finit, quietem accepturi sumus. Ita nec in te patitur Deus, inquit Ambrosius, *unius usum esse operis aut laboris: quia diu vivimus, debemus semper operari*, et quod ex Beda addo: *novis semper studiis augere priora*.

Vers. 9. — NUMQUID, etc. Quis omni postquam servus obediens præstiti, num herus *gratiam* habet, INTRITUS, qui nobis ipsi nihil à Deo meriti sumus, obligatus servo, proper acceptum ab eo aliquod beneficium?

Vers. 10. — Non però, quia non est hoc heris in more positum, ut qui persuasi sint serviendi necessitatem servis incumbere. Sic. Non infert Christus: *Sic et vobis, cum omnia feceritis, etc.*, Pater meus *caelatis facit*, quemadmodum applicatio parabolæ videtur postulare, sed de industria mutat sermonem: *Sic et vos dicit: Imutiles sumus, ut videlet magis intelligeremus quām humiliiter de nobis sentire debemus, facimus, ejus præcepta sola admplendo*. Sic enim et in rebus humanis servum inutiliter vocamus, qui nihil ex se facit, sed ex tantum quæ imperatur, nam hanc rationem explicat ipse Dominus, cum sub-

gratas agit verbis, aut refert rebus, credit se *illo* obligatum aut obstructum, tanquam ob beneficium ab ipso acceptum.

QUE EI IMPERAVERAT? Græcè, ordinata seu *inuncta ipsi*, omnia scilicet.

Nox però, puto seu credo quod non, quia non est hoc heris in more positum, qui cum persuasi sint, servos quanti quanti sunt totos suos esse quidquid ministeri ab ipsis accipiunt, credunt sibi debitum esse ex conditione servitutis, quia servi sunt, et omnem operam suam dominis suis debent. Serso *necessitas incubit, ut faciat dominum mandata*, inquit Theophylactus; quippe si id quod offici ratione explore tenebatur, non impleverit, vapulabat; attamen ob injuncti operis exceptione, nulla illi debetur merces aut gratia; contentus sit quod plagas effugerit. Sic Titus cum Theophylacto.

Vers. 10. — Sic et vos, discipuli mei. Aperit quo fine attulerit similitudinem præcedentem, nempe ut doceret discipulos suos, humiliiter de seipso sentire.

CUM FECERIT OMNIA, etiam cùm feceritis omnia, vel omnia fecisse videmini vobis. Quod si non omnia fecerimus, quippe consci nobis transgressiones multorum, vult multò magis nos ipsos deprimamus, et servos inutilis agnoscamus, inquit inutilibus pejores, quippe reos plagarum. Si autem et cum omnia mandata fecerimus, inquit Theophylactus, neque tunc debemus magnum quiddam sentire; quantum peccamus, cum maximam partem mandatorum Dei non perficiens et nihilominus extollimus! Pauci sunt qui omnia observant, tñque ferè non nisi admodum imperfeciunt, tñque ferè non nisi admodum imperfeciunt. Sed etiā quārē perfectissimē omnia admodum imperficiunt, tñque ferè non nisi admodum imperficiunt, qui non solū nullum præsum, sed plaga et supplicia sint meriti. Animadvertendum autem hic est, quod Salvator posterius hoc similitudinis membrum efferat non omnino consonantē priori. Non enim dicit, quod verborum consequentia exigere videbatur: Sic et vos cùm feceritis omnia quia præcepta sunt vobis, nullam puto vobis gratiam habebit Deus: nec enim docere vult, quates nos Deus reparet, aut quomodo nobiscum acturus sit, postquam fecerimus quia præcepit nobis, sed quid de nobis ipsi sentire debeamus. Dixit priori membro quid homines nullam gratiam habeant servis suis, etiam postquam omnia injuncta fecerint; non quid vellet dicere Deus hæc parte hominibus similem esse; sed ut intelligeremus, quomodo Deus nobiscum agere, si vellet, posset, quod nempe multo majori jure nullam gratiam nobis referre posset,

bone et fidelis, et alibi: *Jam non dicam vos servos, sed amicos*. Nam bonitas ejus eon qui natura sunt servi et ita ista consideratione nihil mereri possent, dato sp̄rito adoptionis, elevavit ad dignitatem amicorum, inquit filiorum Dei, quā ratione à Deo mereri possunt. Porro, vult ut servos inutilis nos dicamus: primò, quia spectat conditione naturæ nostra servis, omnia debemus Deo, et nihil commodi ci afferimus; secundò et maxime, quia nihil ultra quām debemus facere, facimus, ejus præcepta sola admplendo. Sic enim et in rebus humanis servum inutiliter vocamus, qui nihil ex se facit, sed ex tantum quæ imperatur;

nam hanc rationem explicat ipse Dominus, cum sub-

etiam in omnibus ipsi essemus obsecuti. Hoc voluit nos intelligere, non autem quod Deus nullam gratiam nobis referet; idcirco concludens dixit: *Dicite: Servi inutiles sumus; non autem: Deus nullam, puto, vobis habebit gratiam.* Nam qualem quantumque gratiam habeat Deus hujusmodi servis suis, vel illo loco Salvator docet, ubi ait: *Euge, serve bone et fidelis, quia, etc., intra in gaudium Domini tui,* Matth. 25, v. 21, 23, ubi observandum quod non solum gratiam referat, sed et servum bonum ac fidem appellat. Nostrum est ergo ita sentire: non nos servos iutiles esse: Dei autem erit dicere: *Euge, serve bone, etc.* *Cum bonus sit Deus, inquit Euthymius, servis tanquam mercenariis uitio, et servitum eorum mercede rependi, ac debitum obsequium tanquam facinus egregium suscipit, et premium tribuit quod labores etiam excedat.* » Similiter Cyrilus in Catena: *Sic et Deus, petit quidem a nobis famulatum jure servitii; verum quia clemens et bonus est, honores laborantibus pollicetur, et supereminent sudoribus subjectorum benevolentie magnitudine. Vincit namque bonitas ejus, quod addit Euthymius, id quod justum et aequum est.* Bonitas ejus qui natura sunt servi sustolit in dignitatem filiorum; unde fit, ut qui tanquam servi nihil propriè meremur, tanquam filii Dei et spiritus divini pariceps mereamur mercede: vitam aeternam, quatenus scilicet opera nostra, non tam nostra sunt quam Christi capituli nostri; cuius gratia, ex servis nos fecit filios, natura servos donavit spiritu adoptionis filiorum, qui faciente, eam dignitatem consequentur opera nostra, ut mereri possint celestia premia, que ante Deum sponte liberalitate: quae sub promiserit. Nihil ergo hic locus hereticos juvat, negantes honorum operum meritum ac mercedem, qui de servis loquitur, non de filiis, et de naturali obligatione, non de supernaturali dignitate. Hoc enim soluū vult Christus, ut non effamerit in superbiam, non gloriemur in nobis, non habeamus de nobis ipsi opinionem aegre majorum, si videamus nobis praecaria multa fecisse, et fide que etiam montes transferat aliisque virtutibus excelle, putantes Deum miris modis nobis obligatum, sed submissè lualiterque sentiamus ipsi de nobis, considerantes quid ex natura conditione simus, servi, inquam, qui etiam omni obsequio fueti, nihil sibi merentur. Agnoscere te esse servum, multis obsequiis defecemus, inquit Ambrosius. Non te preferas quia filius Dei diceris; agnoscenda gratia, sed non ignoranda

jungit: *Quod debimus facere, fecimus.* Gracchus expressè ponitur particula causalis, *quia quod, etc.*, id est, quia nihil aliud fecimus, quam quod facere debemus. Ex quibus patet nihil hunc locum facere contra meritum honorum operum, ut Calvinus volunt; tantum enim prescribit quam humiliter de nobis sentire debeamus, si summo jure Deus nobiscum, spectata nostrâ conditione, agere volueret, non quid ipse servis in filios adaptatis promiserit, aut reprehensurus sit.

VERS. 11. — *DUM IRET IN JERUSALEM, TRANSIBAT PER MEDIAM SAMARIAM ET GALILEAM, quia recum iter in Jerusalem ex Panæde seu Casarea Philippi, unde*

natura. Neque te jactes, si benè servisti, quod facere debuisti. Hujusmodi modestia, ut conservat in nobis virtutum thesaurum illibatum, ita Deo relinquunt qui ipsi debent honorem. Aliás verò, non vetatur considerare, quid ex Dei gratia simus, ad hoc ut nos ipsos ad fiduciam concipiendam aut gratiarum actionem reddendam excitemus; quemadmodum fecit Apostolus cum diceret: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi;* in reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam redet mihi Dominus in illâ die, justus judex, non solum autem mihi, etc., etc. Tim. 4, v. 7, 8.

VERS. 11. — *FACUTUM EST, accidit quodam tempore.*
TRANSIBAT, egressus è partibus Casareae Philippi, Matth. 47, v. 21.

PER MEDIANAM SAMARIAM ET GALILEAM. Quanquam Samaria preponatur, Galilea tamen prior erat transuenda quam Samaria, proficiens recta è Panæde Jerosolymam. Menim Samaria et Galilea evangelista, ut ostendat quâ occasione contingit, Samaritanum admixtum fuisse Iudeam, in ea quâ sequitur historiâ: quia nimirum illa accidit in finibus utriusque regionis; idque, quod multi volunt, postquam negatus Jesu fuisse hospitium in uno Samaritanorum vico, sup. cap. 9, v. 55.

VERS. 12. — *CUM INGREDERETUR, cùm jam proxime ingressurus esset. Syrus, cum appropinquant ut ingredetur.* In civitate quanquam ingressu, occurrerunt extra civitatem, inquit Theophylactus: non enim liebat eis in civitatem versari: civitibus et castellis, secundum Mosaicam legis præceptum, tanquam immundi exclusi, quod addit Titus.

CASTELLUM, vicum, oppidum, sive Galilee sive Samaria.

OCCURERUNT EI, ex agris; non casu, sed studio postquam audissent quod Jesus illâ esset transiit, cuius gratia, ex servis nos fecit filios, natura servos donavit spiritu adoptionis filiorum, qui faciente, eam dignitatem consequentur opera nostra, ut mereri possint celestia premia, que ante Deum sponte liberalitate: quae sub promiserit.

DECEM VIRI LEPROSI, quos morbi communicatio aduenerat, inquit Euthymius. Ceteroqui enim, quod Joannes ait cap. 4, v. 9, non contutur *Judei Samaritanis*, quanquam non solum morbi communio eos inter se conciliaverat, sed et communis studium sanitatis, ut simul omnes, quasi facta manu, Christi benevolentiam expugnarent.

STEREAT A LONGE, agnoscentes morbum et imunditiam suam.

VERS. 13. — *LEVAYERUNT, intenderunt. Altâ voce*

veniebat, est per Galileam, ac deinde per Samariam. Cum ergo INGREDERETUR QUODAM CASTELLUM, id est, jam proxime ingressurus esset vicus quendam seu pagum; nam infra ipsum castellum seu pagum leprosi cum hominibus conversari non poterant, veante legi, Nam. 5, v. 2. OCCURERUNT EI DECEM LEPROSI, quos partim morbi communicatio, partim studium impetrando sanitatis conjunxit. Nam alioqui Iudei non contubentur Samaritanis, qualis unus eorum erat. Qui STERERUNT A LONGE propter imunditiam suam, quia vetabatur versari cum sanis.

VERS. 15. — *Et LEVAYERUNT VOCEM, propter distantiā scilicet, altâ voce clamaverunt, DICENTES una-*

seu clamore sunt usi, tum quia prout aberant, tum quia magno sanitatis desiderio incitabantur. *Loco quidem prout stant, inquit Theophylactus, oratione autem appropinquant: propè est enim Dominus omnibus invocantibus se in veritate, Psal. 144, v. 18.*

VOCEM. Una vox unam omnium causam esse declarant, non pro se quisque, sed omnes pro omnibus orantes. Quod est verisimile, eos ex industria fecisse, quo magis et numero et communis causa, quasi conjugati viribus, factaque velut conspiratio quâdam, Christum ad misericordiam commoverent.

PRÆCEPTOR, à Deo nobis date. Amplius aliquid vocis Graeci significari existimat Theophylactus, quâm doctorem, nempe dominum, curatorem: *id quod est, putare illum propè Deum,* inquit. Id præ se fert et vox Latina præceptoris: propriè enim domini est præcipere. Vide supra 5, v. 5.

MISERERE NOSTRI, concessa sanitate. Brevis, sed ardens oratio. Non dicunt quia in re cupiant Jesum sui miserari, quia manifesta miseria ipsorum erat: à qua non dubitant qui possit eos liberare, quamvis multos et incurabiles morbo affectos.

VERS. 14. — *DIXIT, misertus.*

IRE, profecti, Jerosolymam, scilicet ad templum.

OSTENDITE VOS SACERDOTIBUS. Ad sacerdotem spectabat leprosus iudicium: *habeant enim signa per quae tepram investigant;* ait Theophylactus, *descripta Levit. 15, v. 2 et seqq.; nec poterant, qui semel leprosi judicati fuerant, hominum societati restituiri, nisi judicati à sacerdotibus liberi, et oblatio sacrifici expiati. Quare Christus, ostendite, inquit, vos sacerdotibus, ut tempeste judicent illi, an à leprosos immunes sint nece, et si immunes judicaverint, prescriftis a lege ritibus purifcent. Ita Christus, et ius suum sacerdotibus salvum relinquebat, et testes atque approbatores eos faciebat sibi miraculi. Atqui, an non ridiculum videri potuit præceptum Jesu, mitente hos ad sacerdotes priusquam sandasset, jubentis ut leprosos iudicibus se offerrent ad testandam munditudinem suam, quos evidens erat leprosus plenos et circum-*

nisi scilicet elamore, omnes pro singulis, et singuli pro omnibus, ut hujusmodi concordie, mutuaque dilectionis significatio quasi facta conspiratione Christi misericordiam expugnaret: Jesu præceptor, Graeci, inquit, quod propriè significat prefectus seu presidem, qui suo imperio res moderatur: unde et Latinum præceptor à præcipiendo, id est, impemando dictum est. Plus itaque hic significat quâm doctorem, ut etiam Theophil. observavit, miserere nostrum, imperitâ sanitatem.

VERS. 14. — *Quos ut vinit; nam clamo eorum videtur Christi oculos ad se convertere. DIXIT: Ite, OSTENDITE VOS SACERDOTIBUS, utpote quorum est leprosus dum ita explorare, vel ei curati immunes declarare, denique prescriptis legis ritibus purificare.*

Cur ergo, inquit, militant ad sacerdotes isti, quorum notoria erat leprositas: idque antequam ab eis sanari essent? Respondeatur, quia sufficiebat eos mundatos esse, non antequam pergerent, sed antequam pervenirent ad sacerdotes. Ac proinde Christi verba tacitam continent promissionem, eos mundos fore, si præcepto suo obedirent, quia eos in itinere mun-

cumfusos esse? Dicendum est, Jesu verba tacitam continere promissionem, si id facerent, si obedirent irente ad sacerdotes, sanandos ac mundandos esse. Itaque voluit hâc ratione Jesus fidem obedientiamque eorum probare, quod notat Euthymius.

ET FACTUM EST, non easu, quanquam præter expectationem eorum, sed Christi providentia et virtute.

DUM IRENT. Quamvis fœtidam adhuc scabiem in carne suâ consiperent, simili tamen ac iussi sunt se ostendere sacerdotibus, parere non detrectabant, ibant ad sacerdotes, ita intelligentes præceptum Jesu, ut dictum est, ut significant eos mundandos, quâdunque tandem il foret; ut minimum, dum à sacerdotibus essent explorandi, inveniendos mundos et à leprâ immunes: eo quod lusorium aut frustraneum esse non posset Jesu verbum. Quare non userunt, ut prinsipaliter ab ipso disciderent, mundarentur; sed certò persuasi se Jesu virtute mundandos vel tandem, simpliciter obedierunt, non dijudicantes de eis præcepto, quod ait Euthymius; et fide duce iter arriperunt templum versus, dum pluris ipsi esset tacta Christi promissio, quâm præsens morbi sui intuitus. Ceterum an Samaritanus, qui inter hos erat infra, v. 16, et ipse profectus fuerit Jerosolymam versus, ad sacerdotes templi Jerosolymitanos, an verò contendenter Samariam, ad sacerdotes schismatis illius templi, fit incertum, alii opinantibus ipsum proselytum fuisse, alii non. Ibant ergo simul omnes, fide acti, fiduciâ pleni, et dum irent, ad verbum, inter eundem, interim dum irent, in itinere antequam pervenissent ad sacerdotes, in omnibus dum non adhuc longè ab Jesu recessissent,

MUNDATI SUNT, scilicet à leprâ. Sed quare mundati semper dicuntur, potius quâm sanati, qui à leprâ curati sunt? est enim lepra genus morbi gravissimum simul et deplorissimum, quod non solum cutem infestet et colorem vitiet, sed etiam carnem ipsam paulatim usque ad ossa depascatur. Ratio esse videtur, quod leprosus singularis præ ceteris immunis, quos evidens erat leprosus plenos et cir-

dare deereverat. Facit hoc ad probandum et exercendam eorum fidem, dum immundi mittuntur ad sacerdotes, quos jam mundi accedere debent, ut sic colligent interea se mundandos, sicut etiam factum est. Nam DUM IRENT, seu inter eundem, MUNDATI SUNT, potius quâm sanati. Nam quavis leprosa his temporibus nota sit gravis, ac deplosus morbus, multoq[ue] gravior olim post redditum ex terra sanctâ fuit. Iudaica tamen coloris potius vitium erat, quâm valetudinis aut integratissimi sensuum et membrorum, ut August., I. 2 Quæst. evang., q. 40, et leprosorum consortium magis vitium erat propter significacionem aliquam, quâm propter periculum. Porrò leprosa de quâ hic, multum differt à leprosa huius temporis: nam illa Iudaica magna ex parte potius erat vitium cutis quâm carnis; nostra potius carnis quam cutis; unde illa sepe sanabatur, hanc insanabilis esse dicitur. Illa in plerisque non multum à sebâ differebat, hanc longissime. Unde quavis ab humorum quâdam corruptione oriatur, quæ et affluit communicari posset, plus tamen de turpitudine quam de morbo habuisse videtur, nec multum diversa fuisse à leprâ Graecorum

legis Mosaicæ vitanda esset, et contaminaret possessorem suum, corque qui rem cum eo haberent, quemadmodum profluviū sanguinis et semiinis, verū etiam naturā requip̄a inficeret eos, quippe summe contagiosa, ac proinde ipsa quoque nature legi vitanda. Quam ob causam fiebat ut præ ceteris omnibus immundis, leprosi, et oppidi, et omni hominum consorrio excluderentur, juberenturque seorsim in agris procul ab hominibus degere, Levit. 15, v. 40; sicut etiam apud exteras gentes obtinuit. Ergo leprosi, interior dūm irent ad sacerdotes, iuxta præscriptum Iesu, mundati sunt in itinere, et mundatos sanatosque se esse viderunt, atque experiri sunt, mutatis colore albo ac lurido in natum ac vividum, et carne, ab omni scabie, prurigine corruptione liberata. Et re editum est documentum, quoniam p̄ Deo placat obedientia ex fide profecta.

VERS. 15. — UT VIDIT, sensit, et expertus est.

QUIA, quod MUNDATIS EST, sanatus est.

REGRESSUS EST, ex inediō itinere, ad JESUM, eum agnoscens sube sanitatis auctorem.

CUM MAGNA, altâ et elevata, audientibus omnibus, voce, teste animi tum leti tum grati.

MAGNIFICANS, glorificans, gloriòs p̄dicans, et laudans.

DEUM, à quo per JESUM sanitatis à leprā beneficiū accepérat.

VERS. 16. — ET, cùm venisset ad JESUM, eo adhuc loco docendi gratiā consistentem, quo eum reliquerat, aut certè castellum jam ingressum; CEDIDIT IN FACIEM, pronus in terram, summis cum submissione ac reverentia prostravīt se in terram.

de quā Hippocrates: Lepra, et pruritus, et scabies, et impetigines, et vtiiligo, et alopecia, à pluia fiunt: sunt autem turpitudine magis quam morbus. August., 2 Quæstionum evançeliarum, quest. 40, de leprā Judæorum loquens: Lepra, inquit, coloris vitium est, non valetudinis aut integratissim⁹ sensuum aliquæ membrorum. Cum igitur Deus manifestos adeoque contagiosos morbos vitari non jussit; deformitates autem seu turpitudines jusserit, ut lepram, gonorrhœam, profluviū menstruum, sati inde colligatur, consorium istorum magis veteri significatioñē alcūcū causā quam ratione suū: quemadmodum etiam cibis. Per affectionem ergo illam corporis immundan, immunditiam affectum animæ significatur, et seu ut Theodoretus, varia peccatorum genera; ut vero August., lib. 2 Quæst. evançeliarum, heresis. Solet enim heresis misere falsa veris, sicut lepra veris, falsique colorum fuis humanum corporis maculat. Quid verò singulariter species lepræ sibi velint, vide latè et ex professō dissidentem Origenem, Homil. 8 in Levit., et apud S. Isidor, in Levit., cap. 41.

VERS. 15. — UNUS AUTEM UT VIDIT QUIA MUNDATIS EST, mundatione non tantum reali, sed etiam jam declarata per sacerdotem. Credibili est enim eos amaviderūs suā mundatione explexisse præceptum Christi et legis; quod ex eo prohibiterat, quia unius eorum statim familiariter cum Christo converserat. v. 16. Itaque mundatus et a sacerdote purificatus, et sic hominum societati restitutus, REGRESSUS EST, ad Christum, ubi tunc tune versari contingerat, sive codens sive alio loco, CUM MAGNA VOCE, magna gratitudinis et affectis teste, MAGNIFICANS DEUM, Grecæ, GLORIFICANS, seu gloriōsum et magnum pra-

ANTE, ad, PEDES EIUS, Jesu scilicet, quod SYRUS exprimit. Ciam enim mundatus esset, jam appropinquat, ait Euthymius, et adorat.

GRATIAS AGENS, ei additur Graecæ et Syriæ, quod tantum in ipsum beneficium contulisset, quod mirificat et elementer ipsum sanasset.

ET HIC, hic autem Samaritanus. Hoc addit evangeliſta, ut intelligatur sequens versus 18, ubi Jesus hunc vocat alienigenam.

VERS. 17. — RESPONDENS, subjiciens verbis et factis Samaritanū.

DECEM, et non tu solus? q. d.: maximè, omnes decem, qui se mihi obtulerant, mundati sunt. Interrogatio sequipollit affirmationē, quā significat, se auctore, sciente et volente, quamvis absente, beneficium sanitatis ad omnes decem pervenisse.

ET NOVEM, reliqui ergo novem ubi sunt? q. d.: Cur non et ipsi revertuntur, et beneficium similiter agnoscunt?

VERS. 18. — NON EST INVENTUS, etc. Ciam obiceret Samaritanus, non solum gratis, sed etiam modestus; qui venerat suo functurus officio, non accusaturus alios; Jesus conversus ab illo ad discipulos suis ac turbam, inquit: Non est inventus qui rediret. Ad verbum, non sunt inventi reversi. Similiter SYRUS pluralia habet. Non est inventus, id est, non fuit, non existit, inter tam multos.

ET DARET, ut darent seu daret GLORIAM DEO, id est, ut veritatem confiteretur et aperiret, quā Deus per Christum suum glorificandus esset. Siclegimus 1 Reg. 6, v. 5: Et dabitis Deo Israel gloriam, id est, confitebimini, agnoscetis, ab ipsis potenti manu inflictas fuissae, quas sustinueris plaga. Operatus fuerat hoc

dicens atque laudans Christum tanquam Deum. Nam ex ipso hoc facte videtur divinam ejus potentiam agnoscere; cujus indicium est, tunc profunda illa humilitas et reverentia, quā

VERS. 16. — CICUIT IN FAGIEM ANTE PEDIS EIUS, scilicet prouis in terram; tum ipsum relativum ejus: nam cujus, nisi Dei, cuius mentio præcesserat? GRATIAS AGENS; ita ut magnificere exhiberet Christum, tanquam Deo, debitam laudem; præcedendo majestati ejus veneracionem, gratias agendo, beneficium ejus gratitudinem. ET HIC ERAT SAMARITANUS, prout ex aliā gente, forte et religione, quam Israelitæ. Erant enim Samaritanæ pueræ generi Babyloniorum, Chitæ, vel ex aliis gentibus oriundi, quas Salmanassar pro Israelitis in Samaria collocaverat, et idem mox vocatur alienigena; quamvis interior Samaritanæ etiam de genere Israel gloriorarentur, ut patet Joan. 4, versus 12. Jesus itaque dixit:

VERS. 17. — NONNE DECEM MUNDATI SUNT? q. d., maximè; ET NOVEM UBI SUNT? Ut similiter agnoscant beneficium: verba enim sunt non ignorantis, sed arguentis eorum ingratitudinem. Ciam autem tacaret pro modetate Samaritanus, ut qui non alias accusatur, sed pro se gratias acturus venisset, adiicit Christus ad circumstantiam:

VERS. 18. — NON EST INVENTUS QUI REDIRET. Qo insinuat, ad gratitudinem Deo debitam non esse sati affectum internum, sed congrua quoque gratitudinis officia esse adjungenda, ET DARET GLORIAM DEO, aperiendo, confitendum veritatem, quā Christus tanquam Deus, vel Deus per Christum glorificandus erat. Quā phrasē dicitur 1 Reg. 6, versus 5: Dabitis Deo Israel gloriam, id est, confitendo agnoscetis pla-

miraculum lepræ profligrat Deus, ut cetera, non præcipuū ad utilitatem eorum quos sanaverat, sed ad gloriam nominis sui, ut ipsa ex eo glorificaretur sem laudaretur, et signanter ut Christus Filius ejus innoviceret. Illi verò, contenti sanitate accepta, nec reversi, ut quod in ipsis Deus per Jesum fuerat operatus miraculum aperient, et prædicarent, coram Iesu et iis quibus audientibus Jesus fecerat eis spem sanitatis, fraudaverunt Deum gloriā suā et Christum testimonio Patris. Fecerunt quidem quod jussi fuerant, verisimile est, adiveruni sacerdotes; sed dictabat ratio, ut hoc different, tantisper dūm reversi ad JESUM, ut hic Samaritanus, Deo et Christo ejus glorias et gloriam debitas reddidissent. Atq; puduit eos ad JESUM redire, et publicè fateri se leprosos fuisse, eum id malent quām minimè scri, et morbi memoria quām primum extingui, gloriam Dei suæ verecundia postibiles. Quare taxat ingratitudinem eorum Cliristus, quād divinam erga se beneficentiam habere, et tantum Dei beneficium celare, clamulque quasi suffarari studierunt.

Nisi hic unus, et his ALIENICENĀ, alienus à genere Israel; erant enim Samaritanæ plerique omnes, genere Babyloniorum, Chitæ, aut ex aliis hujusmodi exterris gentibus oriundi, quas Salamanas rex Assyriorum adduxerat, et collocauerat in civitatis Samaria, pro filiis Israel ad Assyrios translati, 4 Reg. 17, v. 24; quanquam genere Israel vellent gloriari, Joan. 4, v. 12. Alienigenam autem vocat hinc Jesus, non contemptus causa, sed ut reliquorum culpam amplificet, quid is Deo gloriam delerit, a quo id minus quam à ceteris expectandum fuerat. Insinuat enim reliquos novem Judeos fuisse, de genere Israel et Patriarcharum, cultores Dei, à pueris instructos diuinā lege, quos potius decuisset, Dei et Christi sibi promissi gloria studiosos esse. Atq; illorum et usus quidem officium fecit: solus Samaritanus quod Deo et Christo debebat professus religiosā gratitudinem Judeos vicit; ut nullus gentilis deseriptus, inquit Theophylactus, et nullus de sanctis parentibus gloriatur. In his igitur Christi verbis expostulatio subest cum totu populo Israel; idcirco enim alienigenam unum cum pluribus Iudeis comparat, ut intelligendum det fore

gas istas à Deo Israel vobis inflictas esse, et ita eum glorificabilis. Peccaverunt igitur novem leprosi, non, ut aliqui putant, infidelitate et superbia, quasi suo merito sanitatem obtinuerint; nam contrarium videtur patre ex versu 15, sed sola ingratitudine, que ex merita concordia et beneficiorum Dei oliviori nascitur. Vult enim Deus sua in se refundi dona, quodammodo amissum reputans, quod ingratis accepert, quā de re vide latius Bernard., serm. contra vitium ingratitudinis. Nisi hic ALIENIGENĀ; à quo proinde minima gratitudinis expectandum fuerat, quia minus de Deo instructus erat. Quod p̄terquam contingere solet, quia considerant magis indignis conferti beneficium. Unde Bernardus ibid.: Felix, qui se alienigenam reputans, etiam pro quibusque minimis beneficiis non minimas retinet gratias, gratuum esse non dubitamus, quidquid alieno impendunt et ignoto.

Vers. 19. — ET AIT ILLI: SUNGE. Nam venerationis exponit causa huic prostratus in faciem

ut exteri potius gratiam Dei agoascent ac magnificant, et pietate gratitudine erga Deum et Christum Judeos superem.

VERS. 19. — AIT ILLI, Jesus Samaritano.

SURCE, procederat enim in terram coram JESU, quod dictum est, v. 16.

VADE, abi quā libet, securus de recuperata sanitate.

Quia, omittitur Graecæ et Syriæ majori cum gratia.

FIDES TUA, quā credidisti id fieri à me posse, et confidisti etiam me velle, obedisi jussi meo. Fidei Samaritani, non sibi, ascribit Jesus miraculum: non quod ipse non fuerit præcipuus auctor, nam hoc ipsum feret Samaritani fides; sed quod fides fuerit cooperata, preparans Samaritanum et capacem reddens tanti beneficii. Ita verò consultit Jesus modestia, ne vanam gloriam acupari ait cā delectari claram habere, et tantum Dei beneficium celare, clamulque quasi suffarari studierunt.

SALVUM FEGIT, salvavit, servavit, liberavit à leprā. Atq; etiam illos novem, fides eorum salvos efficerat, inquit Euthymius; sed fideles quidem decem fuerunt, solus autem Samaritanus gratis fuit. His fide dignè se gesisti, illi quia non se deinde gesserunt consentaneę fidei, nec à fide venerunt laudandi. Quaritur an fides Samaritanum etiam à peccatis, quorum lepra figurant gerit, fererit salvum? quidam id sentiunt, et fieri potuit: minimum hæc suā fide, et consecutio miraculo, adaptatus fuit, ut per baptismum fieret discipulus Iesu, et, si anteā non fuerit, etiam protelitus; relato nempe Samaritanorum schismate, adheserit Israelitæ, eorumque religioni Jesu probatae, nec jam contenditer ad sacerdotes Samaritanos, ut testata ficeret ipsius munditatis, sed ad Jerosolitanos, quibus promulgaverit virtutem Iesu, quam ceteri novem Judei silentio fortasse suppresserant.

Vers. 20. — INTERROGATUS, quodam tempore.

A PHARISEIS, amulis suis.

VENIT, venturum est.

REGENCI DEI, quod tu per te tuosque discipulos

faueris. Vade, utpote officio grandinoris, et omnibus, qua de sanitatem fides poposcerat, rite perficiens: quia FIDES TUA, quā cum ceteris credidisti verbis meis: Ita, ostendit vos sacerdotibus, TE SALVEM FECIT, à leprā. Nam quamvis iste Samaritanus etiam animo fortassis per justificationem sanctus fuerat, non videbat tamē eum Christus respicere. Fidei ergo commendat, quia illo tempore fides potissimum fundanda, et quid posset, declarandum erat. Allegorice expoit hanc historiam August., lib. 2 Quæst evang., 40, et Greg., 5 Moral., c. 11, alia 10, qui per leprosū significari volunt haereticos, et per leprā haereticos, qui se leprosū cutis coloris variat, atque mactat, ita haereticus veris falsa permiscet. Unde et Christum præceptorem vocaverunt, et ad sacerdotes missi sunt, quorum est curare haereticos doctrinae sanitatis. Vide latius p̄ Origenem Augustinum.

Vers. 20. — INTERROGATUS AUTEM A PHARISEIS,

qui sep̄ audiverant eum predicentem appropinquare

assiduè propinquum predicas. Erat autem illud, non Dei tantum, sed et Christi regnum, quod nimurum Deus promiserat se per Christum in terris excitatrum, Isaie 9, v. 7; Dan. 2, v. 44, et cap. 7, v. 27, etc. Intelligebant id etiam ipsi Pharisei; cùmque scirent quod Jesus pro Christo se haberet, tantum valui interrogatio eorum, quantum si discretis verbis dixissent: *Quando tandem veniet regnum illud tuum?* Id quod per ludibrium quassasse videntur. Interrogant cum quando regnatus esset, inquit Euthymius, irridentes eum, ut qui viis apparet. Nam cùm nulla fieret externi statos inter Iudeos mutatio, vanum esse voluerunt dicere, quod ipse de se sub Dei nomine jactaret. Sentiebant enim regnum Messiae seu Christi carnale fore, quale fuit Davidis et Salomonis; et existimabant venturum Messiam regio apparatu, habitaturumque in regia civitate Jerusalem, atque ex aula suā omnibus gentibus iura daturum, ac suā prudentiā potentiā effecturum, ut quoquā ipsum regem agnoscerent, habentari feliciter ac confidenter unusquisque sub via suā et sub fico suā, etc., Iudeis in primis subiunctione quacumque gentium exemptis. Ipo igitur Jesu jāmīdū, et per Christo se gerente, et praedicante regnum Christi propinquum, nec tamen illo apparente regni indicio, aut spē liberationis Iudeorum à Romanorum domino, quārunt, quandam venturum sit illud ipsius regnum quod semper predicaret, non tam ut sciant, quām ut iactant, eum latenter insinuant.

RUSPONDENS, quamvis irridentibus, serio respondet.

NON VENIT, NON VENIET, REGNUM DEI à Christo excitandum, cum observatione, ita ut observari possit ex talibus signis quāla vos expectatis, non véniet scilicet conspicuum, ac notabile externo majestatis splendore, illustrē mundanā pompā ex quā possit agnoscere. Loquitur enim de iis signis quālē Pharisei animo conceperant, qui terrenum Messiae regnum exspectabant, quod diximus; ceteroque multa et clara diuinis data fuerant signa, ex quibus Messiae regnum posset observari et agnoscere. Negat ergo Christus regnum suum mundanā pompā conspicuum fore, significans vehementer illis falli, qui illud oculis carnis quererent, quod minime carnale vel terrenum est. Non poterit observari, inquit Strabon, quia non est corpore ut putatis, sed spirituale, quod fide jam incipit.

regnum Dei, cuius tamen nullum apparbat indicium: *QUANDO VENIT, ID EST, VENTURUM ESSET, SED VENIRE OPORTERET, REGNUM DEI? gloriōsus et palam omnibus dominabitur. Sonnabat enim tunc Iudei mundanum quoddam regnum, sicut et nunc, in quo Deus per Christum, et ipsi cano eo ceteris imperiis nationibus. Moribus itaque Phariseorum satis congruum videatur, ut hoc potius irridēt quādam descendē causā interrogaverit. Quibus respondit: NO VENIT, SEI REXI, REGNUM DEI CUM OBSERVATIONE;* ita scilicet, ut, antequā veniat, observandis signis sciri possit quando venturum sit, quia ex improvviso unicuique et omnibus suo tempore aderit. Nam illa signa adventus sui, quae Christus, cap. 21, tradit, non

VERS. 21. — NEQUE DICENT, neque dicetur, quod de terrenis regnis dicunt: Ecce nūc, ecce hoc loco aut illo, scilicet est regnum Dei, in eā civitate est sedes Christi Regis, et aula pro regi magnificētē instruta, illi regnat et floret, illi sceptra micantia fulgent, etc.

ECCEN, quamvis mirum et praeferre opinionem vestram, REGNUM DEI et Christi intra vos, Graecē, intus in vobis est. Non venturum est, sed praesens adest, nec longè a vobis, in celo, in terra visceribus, aut ultra mare, sed in animis hominum qui vobiscum vivunt, adeoque etiam vestris, si velitis recipere. Tria dicunt, unum, regnum Christi jam praesens adesse, quod ipsi futurum quererent; ita quod verē inobservabile esse, ac signanter ipsi quā sint caccitate, qui praesens non agnoscerent. Alterum, regnum Christi in iis que ad animum pertinet postūm esse, non in externo splendore, intus, non foris, querendum esse, spirituale esse, non carnale aut terrenum. Regnum enim Dei, doctore Apostolo, non est esca aut pōtus, sed justitia, et pars, et gaudium in Spiritu sancto, Rom. 4, v. 17. Terrium, non longē querendum esse regnum Dei, sed in animis hominum propriis, quibus nihil interior aut presentius esse possit. Itaque etiā stupidiōs esse Phariseos, quō minus agnoscerent, quod intus apud se habent. Ceterū cūm dicit *intra vos est*, Phariseos aliquos, non affirmat Phariseos esse de regno Dei, aut illius participes; sed ita loquitur, partim quia complures homines aequalē corum essent de regno Dei, occupante animos eorum per fidem cum charitate conjunctam; quām ob causam alibi Phariseis ait: *Perenit in vos regnum Dei;* supra 11, v. 20; partim quia, ut Tius ait, in voluntatis eorum arbitrio positum esset accipere regnum Dei. Nam si fidei adhibeantur volūsissimē doctrine Christi, et a peccatis conversi in vita novitatis ambulare, regnūs et in ipsorum animis Deus, regnumque Christi flouisset in cordibus eorum, quemadmodum vigebat tunc et floreat in multorum alliorum cordibus qui in Christum crediderant. In hanc sententiam scribit Theophylactus: *Omnino regnum Dei est, angelorum more vivere, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur. Non enim longo tempore, neque longā peregrinatione opus est, sed prop̄ nos est, et fides, et post fidem divina vita. Istud ipsum etiam*

sunt signa, quibus adventus diu antē præsciatur, sed quibus praesens agnoscatur.

Vers. 21. — NEQUE DICENT, de illo regno aut rege ejus: Ecce hic, aut ecce illuc, scilicet in determinato aliquo loco aut civitate regnum illud querendum est. Nam quāvis hereticī possit primum Christi adventum et regnum ejus in hoc mundo fallaci quādam similitudine effingere, quam ob causam prædictū Dominus, Matth. 24, versus 25, dicitur: *Ecce hic est Christus, ecce illuc;* secundus tamen adventus regis et regni ejus tam erit manifestus, dicens psal. 49: *Deus manifestus veniet, ut circa illum fallacia aut fictio habere non possit locum. Porro ne nihil ad questionem Christus attulisse vide-*

Apostolus dicebat: *Prope te verbum est in ore tuo et in corde tuo, hoc est verbum fidei,* Rom. 10, v. 8. Credere enim et secundum fidem ambulare, sicut dignum est vocacione, intra nos est. Itaque Pharisei irrident Dominum, at ipse illos in risu convertit, ostendens quod ignorant rem que intra se sit, et quā validē facilis, si capere velint. Num enim cūm sim medius inter vos, potestis omnino regnum Dei capere, si creditis in me, et vultis juxta mandata mea vivere. Itae Theophylactus. Ceterum notandum est quod Jesus hic de primordio regni sui loquatur, quod in hoc seculo incipit à cordibus animisque hominum, nam in altero seculo perficiet tandem etiam corpora, et non sine observatione extre- no splendore apparēt.

VERS. 22. — ET AIT AD DISCIPULOS SCOS. Dixit autem etiam hoc, sed ad discipulos conversus, neglegit Phariseis irrisoribus atque incredulis. Dixerat Phariseis, regnum Dei jam adesse et florere, sed spirituale, quod occuparet hominum mentes, citra fulgorem corporeum, idēque non observari aut agnoscere; adit nunc docetē discipulos, idēque illud regnum aliud apparuitur summo cū splendore et apparatu externo, ita ut a nemine non sit observandum, et perfectum non animas sollem, verum etiam corpora subiectorum: sed prius, tum sibi Regi, tum ipsis regni filiis, multa adversa esse toleranda.

Dies pro tempore.

DESIDERATIS, desiderabitis, vos aliique fideles mei, posteri vestri.

UNUS DIEM, unum ex diebus FILI HOMINIS, quibus Filius hominis hoc in mundo anteua vixerat. Expetitis, vel uno die frui praesentiā meā, quemadmodum iam fruimini. Vult dicere: *Expectandū vobis est, ut varie exsurgant, tum persecutionum procelle, tum errorum turbas, regno Dei et Christo Regi adversaria, tyrannis multimodis vos persequentibus ac tribulantibus, hereticis per parva dogmata turbantibus, ita ut anxi me vel horam carne presentem optati stis, a quo instructionem, consolationem, animique robur accipias.*

Et, pro, sed, NON VIDERIS, vel unam, me semel a vobis per assumptionem ablato, non dabitor vobis amplius meā frui praesentiā corporatā et temporali, quali jam fruimini, sed decreto Patris, inter errores et persecutions, ambulandum erit vobis per fidem,

retrors, transiliit a futuro regno ad praesens, quod futuri typus et inchoatio est: quemadmodum Matthaei 5, de vero Eliā interrogatus, transiliit ad Joannem, ejus figuram. Dicit igitur: Ecce regnum Dei intra vos est; q. d.: Quid opus est observare tempus ac locum regni Dei, cūm sit intra vos? Cur queritur ho- ris quod intus queri debet, et inventari potest? Cur expectatis venturum quod jam adest? quia ubiunque est animus diligens justitiam, superior opibus, voluptatibus, mundi, etc.; ita est regnum Dei. Quo sensu cūm dicit: *Intra vos est, non necessario procedit de reali inexistentia, quasi reverā in Phariseis regnum illud fuisse, sed de naturā regni illius, quod de se spirituale et invisibile est. In hunc ierē sensum Theophyl. et Beda, dūm Deum per fidem ho-*

et consolatio instructio trahenda ex iis que olim à me accepertis, donec revertentem me videritis in gloriā regni; id enim subaudire videor, simul et insinuare, bene facturos, si presenti occasione utantur, et proficere studeant, interim dūm Christi praesentiā eis frui datur.

VERS. 23. — ET DICENT, tunc tamen dicent, id est, dicetur, scilicet a pseudoprophētis, aut aliis, tanquam volentibus satisfacere desiderio vestro. Syrus, et si dicent, seu dixerint.

Vobis, discipulis seu fidelibus meis.

ECCE HIC EST FILIUS HOMINI SIVE CHRISTUS, ET ECCE ILLIC. Non decurrunt tamen qui blandientes vobis, conabuntur vobis ostendere Christum.

NOLITE IRE, ne abierritis visendi causā, an Christus sit hic aut illuc.

SECTEMINI, prosequamini, id est, nihil in eo operā ponatis, ut inquiratis an ita sit. Ilabete hoc pro re vana et certò falsā. Eadem ferè reperientur Matth. 23, v. 23 et 26; ibi loquuntur Jesus de tempore belli Iudicii, hic de omni tempore videtur loqui.

VERS. 24. — NAM, etc. Jam enim veni ego verus Christus; nec est alius Christus aut Christi adventus expectandus, nisi meus ad judicium, publicus totius orbis terrarum per se manifestus et observatus adventus.

DE SUB COELO IN EA QUE SUB COELO SUNT FULGET.

Ad verbum, ex eā quē sub coelo, in eam quē sub coelo splendet, id est, promiscas ex una regione que sub coelo est, in alteram usque regionem que sub coelo est luctet, ex una colā plagiā in alteram; verbi gratiā, ab oriente usque in occidentem, quod Mattheus exprimit cap. 24, v. 27. Similis est locutio Deut. 4, v. 32: *A summo coelo usque ad summum ejus, id est, ab uno colā termino usque ad alterum. Mattheus pro, fulget, clarus dixit, patet, seu appetat. Interpres Latinus hic secundum Lucam legisse videtur neutram → pro feminis →, hoc sensu, co-ruscans ē regione nubium que sub coelo est, in inferioria omnia que sub coelo sunt refugēt, illa collustrans; cui sensu favens Syria vertit: Sicut enim fulges fulgorat ē coelo, et omnia que sub coelo sunt fulgent.*

ITA ERIT FILIUS HOMINIS, Christus in die sua, in die nōvissimo, in die quo egressus a dextera Patris, ē celo gloriōsus venerit ad iudicandum vivos et mortuos;

namque conversationem intra nos regnare docent. Neglectis itaque Phariseis contemporibus.

VERS. 22. — AIT AD DISCIPULOS SCOS, ut eos doceret ea, quā habebant, salutis occasiōne frui, dum cum ipsi in corpore versaretur, tanquam Rex regni illius, quo iusta ipsos esse dixerat, sed fidei credentes: VENIENT DIES, QUANDO DESIDERABIS VIDERÉ UNUM DIEM FILI HOMINIS, id est, vel uno die praesentiā meā frui, quemadmodum iam fruimini, ut à me instructionem, consolationem et animi robur accipias; et non videris, me per assumptionem ablatō. Quibus verbis eos armat non solum ad patientiam, sed etiam ad vivendum ex fide, postquam ab eis ablatus fuerit.